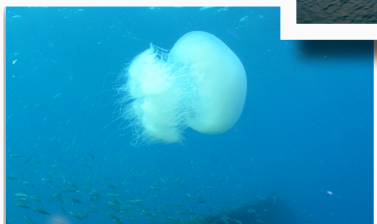
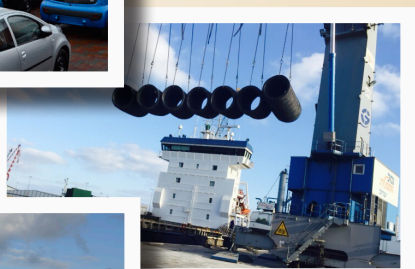

הערכה אסטרטגית ימית רבתי לישראל 2018/19

עורך ראשי: פרופ' שאול חורב
ערך והפיק: אהוד גובן

דוח הערכת מצב שנתי – תקציר מנהלים

זהו הדוח השנתי הרביעי בנושא הערכה אסטרטגית ימית רבתי לישראל שהמרכז לחקר מדיניות ואסטרטגיה ימית מוציא. זאת לאחר שבתחילת שנת 2016 אישר הוועד המנהל של אוניברסיטת חיפה את הקמתו של המרכז מתוך כוונה שיעסוק במחקר בנושאי ביטחון אזורי ומדיניות חוץ, תנועה של סחורות, אנשים, רעיונות, משפט, אנרגייה וסביבה – וכל זאת תוך בחינת השפעתם על ביטחונה הלאומי של מדינת ישראל.

המטרות שהציב לעצמו המרכז הן לבצע מחקרים אקדמיים כחלק מהמאמץ של אוניברסיטת חיפה להובלת המחקר הלאומי בתחום הים, לצד שאיפתו להיות מרכז ידע עבור קובעי מדיניות, מנהיגי הציבור ותושבי ישראל. כמו גם להשתלב בשיח הציבורי לרבות הפצת ניירות עמדה, קיום סימפוזיונים והופעה בתקשורת. כמו כן המרכז מקיים שיתופי פעולה עם מרכזי ידע מובילים בעולם בתחום זה, לצד הכשרת חוקרים צעירים בתחומי האסטרטגיה הימית.

אחד מיעדיו השנתיים של המרכז הוא לפרסם הערכת מצב אסטרטגית ימית שנתיית המתמקדת באזור מזרח הים התיכון וים סוף, אך גם כוללת בחינת התפתחויות ומגמות גלובליות בתחום הימי, שלהם עשויה להיות השפעה על מזרח הים התיכון בכלל וישראל בפרט, ומסוכמת בהמלצות לגורמים השונים, בעיקר במערכת הישראלית.

בשנת 2017 אישרה האוניברסיטה את צירופו של מכון וידרא לספנות ונמלים כחטיבה במסגרת המרכז, ומתוך ההכרה של חשיבות הספנות והנמלים לביטחונה של ישראל במובן הרחב.

בשנת הלימודים תשע"ט נפתחה לראשונה בבית הספר למדעי המדינה המחלקה ליחסים בינלאומיים באוניברסיטת חיפה תוכנית לימודים לתואר שני במדע המדינה עם ספח בלימודי ביטחון לאומי ואסטרטגיה ימית. התוכנית מוסיפה עוד נדבך למחויבות שלקחה עליה האוניברסיטה בכל הקשור להובלת לימודי הים במסגרת התאגיד הישראלי לחקר הים התיכון. מטרת התוכנית היא להקנות למשתתפיה ידע, כלי חשיבה וניתוח חדשים ומגוונים, תוך כדי אימוץ גישה מחקרית בין-תחומית רחבה המשלבת ממדים כלכליים, חברתיים, סביבתיים וטכנולוגיים הנגזרים בחלקם לפחות, מהוויית העולם הגלובלי החדש, ויש להם זיקה לתווך הימי (Maritime Domain) ההולך ונעשה מרכיב חשוב בחוסנה וביטחונה של ישראל.

חשיבות מרחב הים כמרכיב בחוסנה של מדינת ישראל טרם זכתה להכרה בולטת אצל קברניטי המדינה ובדעת הקהל בישראל. נושא זה איננו ייחודי לישראל בלבד, ואפילו

מדינה עם מסורת ימית מובהקת כמו ארה"ב גורסת שטרם גיבוש אסטרטגיה ימית יש להגיע למודעות בנושא המרחב הימי (Maritime Domain Awareness).¹ במקרה של ישראל המאפיינים הבולטים הדורשים את מודעות הקברניטים וציבור העוסקים בנושא הם: מיקומה הגאואסטרטגי הייחודי של ישראל במזרח הים התיכון; שיעור האוכלוסייה הגבוה המתגורר בסמיכות לחופי הים התיכון; גילוי מצבורי גז טבעי בקרקעית הים; תלותה המוחלטת של ישראל בסחר בים (יבוא ויצוא); השיעור הגדל של המים המותפלים מהים במשק המים הישראלי; כמו גם הים כשטח יחידי אפשרי לתשתיות חדשות ופינוי תשתיות מסוכנות ממרכזי אוכלוסין. מאפיינים אלו הופכים למעשה את ישראל ל"אי יבשתי" שתלותו בים היא מוחלטת. למרות התלות הגוברת והולכת של ישראל בים, חוסר מודעות לנושא גורם בדרך כלל למדיניות מגיבה כפי שקרה בנושא גילוי הגז במרחב הימי של ישראל, והמשמעות הגאופוליטית של פיתוח נמלי ישראל. לו הייתה קיימת מודעות לנושאים אלו, והיה מתקיים תהליך תקין של קביעת מדיניות בתחום, היו מוגדרים בראש ובראשונה האינטרסים של ישראל בנושאים שצוינו לעיל; אינטרסים אלה היו מתורגמים בהמשך למדיניות ולאסטרטגיה ימית רבתי, כפי שהדבר נעשה בעשור האחרון במספר רב של מדינות השוכנות לחוף ימים.²

תמיכה חשובה בצורך להגביר את המודעות של הציבור הישראלי, ובעיקר מצד מקבלי ההחלטות בממסד הציבורי, ניתנה מטעם נשיא המדינה מר ראובן ריבלין, שקיבל ביום ראשון (10 ביוני 2018) את הדוח השנתי של המרכז לחקר מדיניות ואסטרטגיה ימית פרופ' שאול חורב, ויו"ר הוועד המנהל של המרכז אלוף בדימוס עמי אילון. בפגישה הוצג לנשיא המדינה הדוח הסוקר נושאים שונים הנוגעים למרחב הימי הישראלי, והעומד על ההתפתחויות שחלו בהם בשנה האחרונה. פרופ' חורב הדגיש את חשיבותו של המרחב הימי לחוסנה של מדינת ישראל, ונשיא האוניברסיטה ואלוף בדימוס אילון ציינו את המחויבות שלקחה על עצמה אוניברסיטת חיפה בכל הקשור לקידום הלימודים בתחומים השונים על אודות המרחב הימי. כמו כן, ציינו את הקמתו של בית הספר למדעי הים במסגרת אוניברסיטת חיפה ואת הובלת המרכז הלאומי לחקר הים התיכון. נשיא המדינה אמר בתגובה שהוא

1 Maritime Domain Awareness (MDA): "The effective understanding of anything associated with the maritime domain, all areas and things of, on, under, relating to, adjacent to, or bordering on a sea, ocean, or other navigable waterway. MDA encompasses all maritime related activities, infrastructure, people, cargo, and vessels and other conveyances that could impact the security, safety, economy, or environment of the country".

2 בעברית המילה "ימי" משמשת כתרגום למונחים Naval-I Maritime. כדי לערוך הבחנה ביניהם בחרתי במונח "אסטרטגיה ימית רבתי" לתרגום המונח Maritime Strategy שזוהי אסטרטגיה הכוללת בנוסף למרחב הימי עצמו את כל הנושאים הקשורים לים, מפליגים בו, או חיים ונמצאים בקרבתו.

מעריך את התגייסותם של פרופ' חורב, פרופ' רובין ואלוף בדימוס עמי אילון להעמקת מודעות הציבור הישראלי וההכרה בחשיבותו של המרחב הימי לביטחונה ולחוסנה של ישראל. נשיא המדינה אף בירך על הקמתו של המרכז לחקר מדיניות ואסטרטגיה ימית, ועודד את אנשי המרכז להמשיך ולבצע מחקרים בתחום הימי רבתי, להוות מוקד ידע בנושא עבור תושבי ישראל, לעורר שיח הציבורי בנושאים אלו ולהשתלב בו.

מבחינה מתודולוגית נכון היה לבצע הערכת מצב זו בהתייחס למדיניות ואסטרטגיה ימית רבתי קיימים, ואכן מנהל התכנון שבמשרד האוצר מכיר בצורך לגבש מדיניות למרחב הימי שתענה על "דרישות הפיתוח וצפיפות השימושים הצפויים במרחב הימי של ישראל בשנים הקרובות". האגף גם הוביל לאחרונה את פרויקט "מדיניות מרחב ימי - ישראל". המשרד ביקש ל"גבש מדיניות תכנונית למרחב הים התיכון, להקים מאגר מידע לאומי בנושאים סביבתיים, טכנולוגיים, הנדסיים ומשפטיים הנוגעים למרחב הימי, וליצור כלים לניהול משולב, תיאום בין כלל הגופים העוסקים בים ועידוד שיתוף הפעולה ביניהם".³ המרכז לחקר מדיניות ואסטרטגיה ימית השתתף במספר פגישות שקיים האגף בנושא, ומעריך

3 משרד האוצר, אגף התכנון, הרקע להכנת מסמך המדיניות, אתר המשרד באינטרנט, <http://www.iplan.gov.il/Pages/OpenTerritory/merchav-yami/allreka/reka.aspx>

את העבודה שבוצעה, אף חוזר ומדגיש שללא קביעת האינטרסים של המדינה ויעדיה לא ניתן להתקדם למסמך מדיניות. כך בטיטה הקיימת ישנם נושאים שונים שלא ניתן לטפל בהם ללא ביצוע תהליך סדור כפי שבוצע במדינות אחרות. נושאים אלה יוהרו בחלק האחרון של דוח המרכז בסעיף 'המלצות לקובעי המדיניות' בחלק מהנושאים המצוינים.

גורם ממשלתי נוסף איתו בא המרכז בדברים כדי לקדם את הצורך במדיניות ואסטרטגיה ימית לחוסנה וביטחונה של ישראל הוא **המועצה הלאומית לכלכלה וחברה במשרד ראש הממשלה**. המועצה עוסקת לאחרונה בעבודת מטה שתכליתה להכין הערכת מצב אסטרטגית, כלכלית, חברתית אשר תוצג בפני ממשלת ישראל הבאה (הממשלה ה-35). המרכז לחקר מדיניות ואסטרטגיה ימית ענה לקול הקורא שהופץ על ידי המועצה הלאומית לכלכלה וחברה במאי 2017, ואשר תכליתו הייתה לקדם **תהליך של היועצות עם מומחים** אשר יוכלו לתרום מהידע והניסיון שלהם להערכת המצב באמצעות רעיונות למגמות, מאפיינים מרכזיים וסוגיות אסטרטגיות.⁴ מכיוון שלדעת המרכז אחת מהסוגיות המרכזיות העומדות בפני כל ממשלה שתקום בישראל היא **הגדרת האינטרסים וקביעת המדיניות של ישראל במרחב הימי**, נפגש צוות מהמרכז עם אנשי המועצה, והציע להשתתף בזיהוי אינטרסים אלו, וגיבוש המדיניות בנושאים הכוללים בין היתר העתקת תשתיות לאיים מלאכותיים, וגיבוש מדיניות ביטחון עבור מתקני אנרגייה בסביבה הימית ועוד.⁵

הדוח השנתי הנוכחי כולל מגוון של נושאים, חלקם חדשים, וחלקם עוסקים בנושאים שעלו בדוחות הקודמים, אך עקב התפתחויות שחלו בשנה האחרונה הם מחייבים עדכון. כמו בשנים הקודמות, **בכתיבת הדוח** השתתפו חוקרי המרכז לאסטרטגיה ימית באוניברסיטת חיפה, עמיתי מחקר של המרכז, וגורמים נוספים מהאוניברסיטה ומחוצה לה, שלהם ידע ייחודי בנושאים אלה.

חוסר המודעות למרחב הימי (Maritime Domain Blindness) איננו ייחודי רק לישראל. בחרנו להציג מאמר בנושא "מדיניות המרחב הימי: ממודעות למציאות" שיתאר את התופעה ויצביע על הדרכים האפשריות ברמה הלאומית לצמצמה, או לחליפין להביא להברת המודעות (Maritime Awareness).

במהלך שנת 2016 הקימה **אוניברסיטת חיפה במשותף עם מכון הדסון** שבווינגטון (Hudson Institute) ועדה של מומחים ישראלים ואמריקנים בעלי שם בתחומי הביטחון והאנרגיה כחלק מהקמת תאגיד משותף לביצוע מחקרים על מזרח הים התיכון. באוגוסט 2016

4 משרד ראש הממשלה, המועצה הלאומית לכלכלה וחברה, גיבוש הערכת מצב אסטרטגית כלכלית-חברתית לממשלה ה-35, <http://economy.pmo.gov.il/CouncilActivity/Strategy/Pages/gibosh35.aspx>

5 המרכז לחקר מדיניות ואסטרטגיה ימית ענה גם לקול קורא בנושא "פנייה מוקדמת לקבלת מידע (RFI) לגיבוש תוכנית לעיצוב קידום ומימוש יעדי שיתוף פעולה אזורי".

פרסמה דוח מקיף בשני נושאים אלה בעניין הערכת המצב השנתית של המרכז לשנת 2016. בקיץ 2018 התכנסה הוועדה בהרכב שונה מעט ומטרות המפגש הוגדרו לבדוק מה צפוי להיות טבע הלחימה הימית (The Character of Maritime Warfare) באזור בעשורים הקרובים; לבחון את הסביבה האסטרטגית הנוכחית ולצפות ההתפתחויות עיקריות; לדון אם היכולות האמריקניות והישראליות להתמודד עם התפתחויות אלה מספקות; לבחון דרכים שבהן ממשלות ישראל וישראל יכולות לשתף פעולה בהתמודדות עם אתגרים והזדמנויות אלה; ולבסוף להמליץ לממשלות ישראל וארה"ב על גישות חדשות במדיניות ובאסטרטגיה לביטחון במזרח הים התיכון. הדוח הסופי של הוועדה טרם פורסם, אך במהלך הדיונים עלה בכל חריפותו היעדרה של מדיניות ממשלתית בכל הקשור להשקעות הסיניות בישראל, והשפעתן על ביטחון המדינה במובן הרחב של המושג. בעקבות זה פרסמה הוועדה מסמך עמדה בנושא, שאף חלקים ממנו צוטטו בתקשורת. המסמך בתרגומו העברי משולב בדוח הנוכחי.

הדוח פותח בציון התמורות, השינויים והמגמות בזירה הימית הבינלאומית. הנושא הבולט ביותר בתחום זה הוא הקצנת היחסים בין ארה"ב ובעלות בריתה מחד גיסא, לבין סין ורוסיה מאידך גיסא, שאותם רואה ארה"ב ככוחות רוויזיוניסטיים המבקשים להקים "עולם העולה בקנה אחד עם המודל הסמכותי שלהם."⁶ בנוסף למגמה זו, מסתמנת עלייה במספר המנהיגים בעולם המזלזלים בערכי הדמוקרטיה הליברלית, ושואפים לשליטה מוחלטת בפוליטיקה, בכלכלה, במערכת המשפט ובתקשורת. מנהיגים אלה עלולים להוביל את העולם לקראת עיצוב עתיד שונה, שבו העולם הגלובלי, תעשיות טכנולוגיית העילית, הידע והנאורות שהתפתחו בעשורים האחרונים, ימצאו עצמם חוזרים לעידן הסמכותנות (Age of Authoritarianism). בתחום הכלכלה הגלובלית נמשכת המגמה (שאותה גם ציינו בדוחות הקודמים), של שינוי הדרגתי במרכז הכובד (Center of Gravity) בתחומים הגאופוליטי הכלכלי והגאואסטרטגי, מהמערב לכיוון מזרח ודרום מזרח אסיה, שינוי הנובע מהעלייה בחשיבות אזור זה כמשמעותי ביותר להתפתחות הכלכלה העולמית. לצד התפתחויות אלה מתחדדת ההבנה שמגמה זו מלווה במדדים שליליים בכל הקשור למערכת האקולוגית, כגון זיהום ופליטת גזי חממה מסוכנים. מספר מדינות ניסו להגדיר מחדש את האינטרסים שלהם במרחב הימי, דבר שמתבטא בין היתר: בעליית כוחה של סין כמעצמה גלובלית, המנסה להרחיב את אזור המים הכלכליים שלה בים סין הדרומי תוך כדי אתגור מדינות אחרות באזור; מגבירה את נוכחותה במרחב הימי; בתגובה האמריקנית לאיום זה. המרוץ

6 Mike Eckel, Pentagon Chief Calls Russia, China 'Revisionist Powers', RadioFreeEurope Radio Liberty, January 19, 2018, <https://www.rferl.org/a/pentagon-mattis-calls-russia-china-revisionist-powers/28985632.html>

המתחדש על שליטה בים באזור הארקטי, והיעדים שקבעה לעצמה רוסיה לגבי אזור זה, משקפים גם הם מגמה זו.

מכאן עובר הדוח להעריך את **התמורות והשינויים** שהתרחשו במהלך 2018 באזור המזרח התיכון. **המפרץ הפרסי**, המכונה גם בשם המפרץ הערבי, חווה בשנים האחרונות תהליך מואץ של התעצמות צבאית כחלק מהשינוי במעמדו הגאופוליטי ממעמד של פריפריה למעמד מרכזי בביטחון העולמי. תהליך זה מונע הן על ידי המדינות הסובבות אותו, והן על ידי מעצמות זרות שהשיגו בו שליטה והשפעה. בחרנו בהערכת מצב זו לייחד פרק נפרד לנושא.

בהמשך, מצאנו לנכון לעדכן בהתפתחויות האחרונות שחלו בשנה החולפת בנושאים שאותם סקרנו בצורה מקיפה בשנים הקודמות, כגון התפתחויות אחרונות בסכסוך **בים סין הדרומי**; היבטים ימיים **לאפשרות של ההאטה בגלובליזציה** עקב מדיניות סחר הגנתית מצד ארה"ב, וההשפעות האפשריות של האטה זו על הספנות העולמית ועל ציים לאומיים; וכן ההתפתחויות אחרונות על היציבות בדרום הים האדום ומיצרי באב-אל-מנדב, בכל הקשור לפעילותם הימית של **המורדים החותים בתימן**, הנתמכים על ידי איראן.

היבטים אסטרטגיים ביצוא הגז הטבעי של ישראל למדינות אחרות הוא נושא המעסיק את המערכת השלטונית והציבור בישראל. כזכור, הוקמה בשנת 2012 ועדת 'צמח' שהמליצה לייצא כ-50% מעתודות הגז של ישראל. דבר זה גרר ביקורת ציבורית חריפה שבבסיסה עמדה הטענה כי יש לשמור כמות גדולה יותר של גז לישראל, ולבחון את שאלת היצוא בזהירות יתר. יצוא הגז מישראל איננו דבר כה פשוט בשל מיקומה הגאואסטרטגי ביחס לצרכני גז אפשריים, ובשל העלות הגבוהה של הובלת הגז לצרכנים אלה הנמצאים במרחק גדול מישראל. בהתאם לכך יצוא גז מישראל נשאר נושא שנוי במחלוקת. אנו מציגים פרק העוסק בהיבטי רגולציה ושימוש בתגמולים עצמם.

בפרק זה הודן בנושאי האנרגיה מצאנו לנכון לשלב תקציר של עבודה שבוצעה בידי חוקר של המרכז, ואשר מציעה גישה רב-תחומית לטיפול במיקום מתקני תשתית ימיים בתחום הפקת אנרגיה. כידוע, המרחב הימי של מדינת ישראל משרת צרכים של מגזרים רבים בישראל. המרחב הימי אף מהווה את הגשר העיקרי של סחר ותשתיות אל העולם הגדול, ויש הרואים בו עתודת קרקע המתאימה למתקני תשתית, ואולי גם לפיתוח אורבני. לצד אלו הוא גם ה"ריאה הכחולה" של ישראל הכוללת נוף פתוח, ומרחב עצום לפעילויות פנאי ונופש. עם גילויים של עתודות גדולות של גז טבעי מול חופיה של מדינת ישראל באזור הכלכלי הבלעדי ("מים כלכליים") נוצרה מציאות חדשה שבה נדרש למצוא את האיזון הנכון בין ניצול מאגרי הגז לייצור החשמל של ישראל והפיכתם למקורות האנרגיה העיקריים לצורכי התחבורה והתעשייה המקומית לבין יצוא חלק מעתודות הגז אל מחוץ לישראל,

וכל זאת מבלי לפגוע ברווחת הציבור ובמערכת האקולוגית. כאמור, פרק זה מציע גישה שתנסה לאזן בין המרכיבים השונים שצוינו לעיל, ותשמש את מקבלי ההחלטות בבואם לאשר תוכנית להקמת מתקני תשתית ימיים העוסקים בהפקת אנרגייה מהים.

הפרק העוסק בציים זרים במזרח הים התיכון מתמקד השנה בשלושה ציים: **הצי הרוסי**, **הצי האיראני** ו**הצי האמריקני**. הצי הרוסי המשיך לבסס את אחיזתו במזרח הים התיכון כחלק מהחשיבות והעדיפות שנותנים הרוסים לצי הים השחור (והים התיכון), ובכלל זה הבסיסים המשמשים אותו בסוריה למטרה זו. לחשיבות הרבה שהרוסים נותנים לפיתוח המתבצע באוקיינוס הקרח הצפוני (לרבות המעבר הצפוני), ואשר השלכותיו המרכזיות הן אקולוגיות, היבטים מול הסינים ויוזמת דרך המשי הימית, ואפשרות השפעה על מצרים, שחלק משמעותי מהכנסותיה הן מהשיט בתעלת סואץ. **הצי האיראני** המשיך להצביע על רצונו לקבל אחיזה בנמלי סוריה עבור כלי השיט המלחמתיים שלו במזרח הים התיכון, והמשך ניסיונותיה של איראן לחזק את אחיזתה בסוריה הם מרכיב חשוב בגישה זו. **הצי האמריקני** צמצם את סדר הכוחות שלו ונוכחותו בים התיכון כחלק מהמדיניות של האיזון לדרום מזרח אסיה (Pivot to Asia, or Rebalancing). הרצון של הממשל האמריקני להיענות לדרישות הצי להגדיל את סדר הכוחות של כלי השיט שלו ל-355 כלים נתקל בבעיות תקציב ויכולת המספנות לממש תוכנית זו. הפרק יסקור את מצב התוכנית להגדיל את סד"כ כלי השיט של הצי, והקשיים העומדים בדרכו לביצוע משימה זו.

נושא **הקמת איים מלאכותיים** לצורך פינוי שטחי קרקע ביבשה, והפחתת סיכונים סביבתיים מצד מפעלים העוסקים בחומרים מסוכנים עומד על הפרק זה למעלה משני עשורים. הנושא לווה במספר החלטות ממשלה שלמרבה הצער טרם מומשו עד כה. עם הזמן מתקדמות ומשתנות הטכנולוגיות, דוגמת סיום פיתוח אוניית הפקה לגז (Floating Production Operation Facility), כלי שיט ייעודי המסוגל לשמש כמתקן התפלה צף ועוד. פרק זה יסקור את ההתפתחויות בנושא זה, הן מבחינה פרויקטלית, והן מבחינת כניסתן של טכנולוגיות חדשות המחייבות לבצע פסק זמן, ולבחון את תקפותן של ההחלטות שהתקבלו באשר למימוש הצורך של איים מלאכותיים.

בתחום **הספנות והנמלים** בחרנו השנה לעסוק במספר נושאים. **האחד**, הניסיון שנרכש מהפעלת נמל מספנות ישראל כנמל פרטי, **השני**, בחינה ברמה האסטרטגית של שוק ההובלה בתפוזרת (המהווה כמחצית מהסחר הישראלי). כמו כן ישנו הפרק העוסק בסקירה השנתית של הפעילות בנמלי ישראל והמבנה הרגולטורי של תחום הנמלים בארץ. **בתחום הספנות** מציג הדוח נייר עמדה הבוחן את מדיניות הממשלה לקיומה של ספנות ישראלית. עמדת המרכז היא שאם יימשך המצב הקיים בכל הקשור להכשרה ואיוש כוח אדם למשרות חיוניות בצי הסוחר, לא תצליח המדינה במצב חירום לממש את הצורך לאספקת תוצרים

חיוניים למשק הישראלי. דווקא על רקע המצב הנוכחי ולאור שילובו של מכון וידרא במרכז לחקר מדיניות ואסטרטגיה ימית מצאנו לנכון להעלות קווים לדמותו של פרופ' נפתלי וידרא, מהאבות המייסדים של הספנות הישראלית.

בתחום ההגנה על הסביבה הימית במזרח הים התיכון בחרנו השנה לסקור שלושה נושאים: **האחד**, זיהום מי הים במזרח הים התיכון, **השני**, פריחת נחילי המדוזות אשר עלולים להוות סכנה למתקני ההתפלה ותחנות הכוח, **והשלישי**, "מתנת הנילוס" – משאב החול הימי של ישראל מקורות שימושים וכמויות", מאמר הסוקר את מקורות החול הימי לאורך חופי ישראל, מאפייניו הפיזיים והשימושים העיקריים שנעשו בו בעבר ובהווה.

נושא **הלוחמה ברשת במרחב הימי (סייבר)** זכה להערכה ודיון מעמיקים בדוח של השנה הקודמת. ההתפתחויות הדרמטיות שחלו בשנים האחרונות בטכנולוגיות התקשורת והמידע השפיעו על הדרך בהן שחקנים מדינתיים ולא מדינתיים פועלים ויפעלו במרחב הימי. טכנולוגיות אלו יצרו הזדמנויות אך גם אתגרים לבעלי העניין בתחום הצבאי, המסחרי כמו בתחום הפשיעה. הדוח של השנה הקודמת הצביע על כך כי למרבה הצער, לא ניתנת עדיפות לטיפול בנושא בתחום הימי האזרחי (ספנות, נמלים, ותשתיות ימיות). המרכז לחקר מדיניות ואסטרטגיה ימית רואה לעצמו למטרה להכשיר חוקרים בהיבטים הימיים של הלוחמה במרחב הקיברנטי. יחד עם מרכז הסייבר של אוניברסיטת חיפה, הוציא המרכז לאחרונה קול קורא לסטודנטים בתארים מתקדמים כדי שיבצעו מחקרים בתחום וירכשו מיומנות בנושא מתוך כוונה להיות מעורב בהתווית המדיניות הלאומית בנושא והמליץ על שורה של צעדים שיש לנקוט בנושא.

סיכום הערכת המצב השנתית בתחום המדיניות והאסטרטגיה הימית רבתי ינסה ליצור תשתית הערכתית על יסוד מספר פרמטרים שעל פיהם ניתן יהיה בשנים הבאות להעריך את מצבה של ישראל בתחום זה.

בדוח עצמו משולבות המלצות למדיניות ולדרכי פעולה למקבלי החלטות בדרג המדיני והפקידותי הבכיר שבלטו למשתתפים השונים, שעסקו בחיבורו, ואשר לדעת כותביו יכולים לסייע לישראל להתמודד עם האתגרים עליהם מצביע הדוח.